

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Statsvetenskapliga institutionen

HUR GÖRS DJUR?

En diskursanalys av icke-mänskliga djur som subjekt och objekt

Samhällskunskap
SM1580, *Examensarbete*
Höstterminen 2008
Författare: Hillevi Krantz
Handledare: Henrik Friberg-Fernros
Uppsatsens längd: 9970 ord

Titel: *Hur görs djur? En diskursanalys av icke-mänskliga djur som subjekt och objekt*

Författare: Hillevi Krantz

Kurs: Examensarbete i samhällskunskap, SM1580

Omfattning: 15 högskolepoäng

Termin: Hötterminen 2008

Handledare: Henrik Friberg-Fernros

Abstract

Bakgrund: Uppsatsen tar avstamp i den komplexitet som finns i relationen mellan människor och andra djur, nämligen att icke-mänskliga djur både kan uppfattas som passiva objekt och som varelser människan kan ha socialt och emotionellt utbyte av. Relationen mellan människor och andra djur är ett relativt utforskat område inom samhällsvetenskapen.

Syfte: Det övergripande syftet för undersökningen är att utveckla kunskap och förståelse kring de diskursiva praktiker som reflekterar och konstruerar relationen mellan människor och andra djur. Mer preciserat är syftet att undersöka hur ”sällskapsdjur” och ”produktionsdjur” konstrueras i nutida svensk dags- och kvällspress. Frågeställningar:

1. Hur konstrueras de icke-mänskliga djuren i tidningsartiklarna?
2. Går det att se några mönster i hur grupperna ”produktionsdjur” och ”sällskapsdjur” objektifieras och subjektifieras?

Material: Materialet utgörs av tidningsartiklar från nutida svensk dags- och kvällspress som tagits fram genom sökningar i databasen Presstext Online. Orden katt/hund/ko/gris har använts som sökord. Sökningarna är gjorda i en stor morgontidning, *Dagens Nyheter*, en kvällstidning, *Expressen*, en mindre tidning, *Kristianstadsbladet*, samt *TT (Tidningarnas Telegrambyrå)*. Sökperioden var tre månader (080801-081030).

Metod: Diskursanalys med utgångspunkt i Laclau & Mouffes diskursteori. För att undersöka hur de icke-mänskliga djuren konstrueras används s.k. *ekvivalenskedjor* som analysverktyg. Kedjorna visar hur djuren fylls med betydelse genom att stå i förbindelse med andra tecken. Begreppet *position* används för att sammanfattat beskriva till vad/vem de icke-mänskliga djuren konstrueras. Utifrån en presentation i teorikapitlet av exempel på idéer och fenomen där icke-mänskliga djur fått status som objekt respektive subjekt, diskuteras vilken status positionerna innebär.

Resultat: Sammanlagt sju diskurser som varit framträdande i materialet presenteras; fyra om ”produktionsdjur”: *livmedelsdiskursen*, *öppna-landskapdiskursen*, *smittodiskursen* och *djurskyddsdiskursen*, samt tre om ”sällskapsdjur”: *djurskyddsdiskursen*, *familjediskursen*, *konsumtionsdiskursen*. Varje diskurs är organiserad kring de positioner de icke-mänskliga djuren har. Positionerna kallas: *livsmedel*, *kossan Rosa*, *risk*, *skulptur*, *den utsatta*, *människans bästa vän* och *accessoar*. I alla diskurser, med familjediskursen som enda undantag, framträder djuren som objekt, även om positionerna är olika öppna för tolkning.

Sökord: icke-mänskliga djur, produktionsdjur, sällskapsdjur, diskursanalys

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Övergripande syfte.....	3
1.2 Ett socialkonstruktivistiskt perspektiv	3
1.3 Tidigare forskning.....	4
1.4 Disposition	5
2. Teori.....	6
2.1 Poststrukturalism och diskursteori	6
2.2 Icke-mänskliga djur som objekt och subjekt.....	7
2.2.1 <i>Den skarpa gränsen mellan människa och djur</i>	8
2.2.2 <i>Ifrågasatta gränser och nära relationer</i>	9
2.2.3 <i>Sammanfattning</i>	11
2.3 Kategorisering av icke-mänskliga djur	11
2.4 Preciserat syfte och frågeställningar.....	12
3. Metod	12
3.1 Från teori till metod: tillvägagångssätt och analysverktyg.....	12
3.2 Material och urval	13
3.3 Min roll som forskare.....	15
4. Resultat och analys.....	15
4.1 Tematisk översikt av materialet	15
4.1.1 <i>"Produktionsdjur"</i>	16
4.1.2 <i>"Sällskapsdjur"</i>	16
4.2 Hur konstrueras djuren?.....	16
4.2.1 <i>Livsmedelsdiskursen ("produktionsdjur")</i>	16
4.2.2 <i>Öppna landskapsdiskursen ("produktionsdjur")</i>	18
4.2.3 <i>Smittodiskursen ("produktionsdjur")</i>	19
4.2.4 <i>Djurskyddsdiskursen ("produktionsdjur")</i>	20
4.2.5 <i>Djurskyddsdiskursen ("sällskapsdjur")</i>	21
4.2.6 <i>Familjediskursen ("sällskapsdjur")</i>	22
4.2.7 <i>Konsumtionsdiskursen ("sällskapsdjur")</i>	23
4.3 "Produktionsdjur" och "sällskapsdjur" som objekt och subjekt	24
5. Avslutande diskussion.....	26
6. Käll- och litteraturförteckning.....	28

1. Inledning

I juni 2008 kommer några danska studenter över en skjuten vildkatt som de med vin och kryddor tillagar och äter för att uppmärksamma den omoraliska djurhållningen. Debatten som följer präglas av starkt upprörda känslor, studenterna blir mordhotade, får hatbrev skickade till sig och aktionen beskrivs som ”barbarisk” och ”grotesk” (Expressen 080608). Samma år som denna vildkatt går sitt öde till mötes dödas, precis som året innan och sannolikt året efter, omkring 75 miljoner icke-mänskliga djur¹ i den svenska köttindustrin för att hamna på våra tallrikar (www.djurensratt.se). Detta händer givetvis utan upprörd debatt.

Artrelationer och köttätande är, som blir tydligt i exemplet ovan, något kultur- och tidsbundet; något konstruerat som i olika kontexter ser ut på olika sätt. I en dansk, och en svensk kontext ses katten som ett ”sällskapsdjur” som dessutom ofta behandlas som en älskad familjemedlem, medan den i andra kulturer, exempelvis i flera asiatiska länder, kategoriseras som ”mat”. Det finns ingen naturlig inneboende kärna i de icke-mänskliga djuren som bestämmer att en katt inte kan ätas, medan en ko är till för det. Att vi uppfattar det på detta sätt är en konsekvens av hur vi konstruerar världen genom språkanvändning och sociala handlingar.

1.1 Övergripande syfte

Det övergripande området för min uppsats är relationen mellan människor och andra djur² och det övergripande syftet är att utveckla kunskap och förståelse kring de diskursiva praktiker som reflekterar och konstruerar denna relation. Efter teorikapitlet presenterar jag mitt mer preciserade syfte samt frågeställningar.

1.2 Ett socialkonstruktivistiskt perspektiv

Utgångspunkten för min undersökning är som förstås av inledningen socialkonstruktivistisk. Winther Jørgensen & Phillips (2000) presenterar med hjälp av Vivien Burrs skissning socialkonstruktivismens nyckelpremisser och jag ska här göra en sammanfattning av dessa då det som sagt är centralt för min uppsats.

¹ Jag använder begreppet ”icke-mänskliga djur” för att synliggöra att människor också är djur, vilket den vanliga kategoriseringen av ”människor” och ”djur” döljer. Begreppet ska *inte* förstås speciesistiskt som att människan är norm och djur är sämre ”icke-människor” som det ibland kritiserar för. En ursäkt för det något klumpiga uttrycket kan vara på sin plats, men tills ett bättre alternativ når mig är det detta jag använder.

² Kategorierna ”människor” och ”andra djur” är på intet sätt homogena utan består givetvis av individer och grupper från vitt skilda kulturer, kontexter och inte minst arter. Formuleringen kan förstås i sin allra mest generella betydelse, men i min analys är det människor och s.k. ”produktionsdjur” och ”sällskapsdjur” i en svensk kontext som är i fokus.

Till att börja med finns enligt ett socialkonstruktivistiskt synsätt ingen objektiv sanning eller absolut kunskap tillgänglig för oss. Det är endast genom våra kategorier som verkligheten är tillgänglig för oss och det är samtidigt genom vårt sätt att kategorisera världen som vi konstruerar den. Vårt sätt att uppfatta världen är således ingen spegelbild av verkligheten själv. Precis som det min inledande historia med vildkatten ledde oss till, så är också våra uppfattningar om världen historiskt och kulturellt specifika och kontingenta; allt hade kunnat vara annorlunda och kan förändras med tiden. Detta innebär att socialkonstruktivismen är antiessentialistisk. Det finns ingen inre essens som bestämmer hur vi och världen ska vara, detta konstrueras genom sociala handlingar. Våra sanningar och världsbilder byggs upp och upprätthålls genom sociala processer. Viktigt är att vår socialt konstruerade verklighet får *konkreta* sociala konsekvenser. Jag vill betona detta eftersom det socialkonstruktivistiska synsättet ibland missförstås som att verkligheten inte finns "på riktigt" när allt bara är "konstruktion". Självklart finns en fysisk verklighet, men det är vi själva som fyller den med mening. Den världsbild vi konstruerar fungerar som ett filter där vissa handlingar blir otänkbara och andra helt naturliga. Det finns ingen objektiv sanning tillgänglig för oss, men det vi gör utifrån vårt sätt att tänka - utifrån den sanning som vi *tänker finns* - är förstås konkret och "sant".

1.3 Tidigare forskning

Vad gäller tidigare forskning så måste sägas att relationen mellan människor och andra djur är ett relativt outforskat område inom samhällsvetenskapen. Förklaringen ligger till stor del i den klassiska natur/kulturdistinktionen som präglat och präglar forskningen och som gjort samhällsvetenskapen till en i grunden antropocentrisk vetenskap (jmf t.ex. Noske 1997). Inom sociologin finns emellertid ett nyetablerat fält som utmanar föreställningar om samhället, människan och de klassiska sociologiska begreppen (Holmberg 2005). En linje i forskningen diskuterar utifrån ett intersektionellt perspektiv hur olika maktordningar hänger samman. Begreppet *speciesism*, på svenska *art-ism*, används i analogi med begrepp som sexism, rasism etc. och framförallt från feministiskt håll har kopplingarna mellan förtryckssystemen påvisats (se t.ex. Birke, Bryld, Lykke 2004, Gaard 2002, Gålmark 2005, Nibert 2003). Rättsvetareteoretikern Iris Marion Young (2000) har tidigare definierat vad hon kallar "Förtryckets fem ansikten": exploatering, marginalisering, maktlöshet, kulturell dominans samt våld. Även om Young själv exemplifierar sina resonemang endast med, på olika sätt, förtryckta människogrupper, så har andra (se t.ex. Gaard 2002, Nibert 2003) visat hur djur som grupp lider under samtliga fem kriterier för förtryck som Young identifierar. Noske (1997) skriver också om alienationsbegreppet kopplat till de icke-mänskliga djuren inom köttindustrin.

Forskning som ligger närmare min typ av studie är exempelvis Falkengrens (2005) avhandling *Djurens skepnader. Närhet och distans i diskurs och livsvärld*, som genom en analys av debatten kring bl.a. galna kosjukan samt samtalsintervjuer med bönder undersöker hur nötkreatur framträder i diskurser och i böndernas liv. Falkengren lyfter fram den komplexitet i relationen mellan människor och andra djur som jag också intresserar mig för; hur icke-mänskliga djur både kan uppfattas som passiva objekt och som varelser som människan kan ha socialt och emotionellt utbyte av. En annan studie som tar upp samma sorts problematik är Holloways (2001) av "hobby-farms" i England och Wales, i vilken författaren skriver om den tvetydiga etiska position de icke-mänskliga djuren får på dessa gårdar när de samtidigt tillskrivs status som "boskap" och "husdjur". Baker (2001) analyserar i boken *Picturing the Beast* hur djur framställs i anglosaxisk populärkultur och diskuterar hur detta formar våra föreställningar om de icke-mänskliga djuren.

Sociologen Adrian Franklin (1999) har undersökt hur relationerna mellan människor och andra djur förändrats under 1900-talet, från det moderna in i det postmoderna samhället. Franklin menar att i början av århundradet var relationen byggd på en kategorisk uppdelning mellan människa och djur där djur var en resurs för människan i hennes projekt för utveckling och framsteg. I slutet av århundradet ifrågasätts denna skarpa gränsdragning och Franklin analyserar förändringarna utifrån postmoderna processer med begrepp som misantropi, risk och ontologisk osäkerhet (Franklin 1999, se även Franklin & White 2001). Jag kommer att återkomma till Franklin och hans beskrivning av hur synen på icke-mänskliga djur förändrats i mitt teoriavsnitt.

1.4 Disposition

Detta inledande kapitel hoppas jag gett en tydlig bild av uppsatsens grundläggande perspektiv, övergripande problemområde och syfte, samt en inblick i områdets tidigare forskning. Kapitel 2 handlar om uppsatsens teoretiska utgångspunkter vilka är tätt länkade till diskursanalys som metod. Jag går igenom huvuddragen i poststrukturalismen och presenterar det diskursanalytiska angreppssätt jag valt att utgå ifrån. I teorikapitlets andra del gör jag en tematisk avgränsning för min analys genom att presentera olika, främst idéhistoriska, exempel där icke-mänskliga djur framträder som objekt respektive subjekt. Jag avgränsar mig också till att undersöka kategorierna "produktionsdjur" och "sällskapsdjur". Kapitlet avslutas med mitt, utifrån den teoretiska genomgången, preciserade syfte och frågeställningar. Kapitel 3 handlar om diskursanalys som metod och jag redogör för mitt tillvägagångssätt vad gäller analys och urval av de tidningsartiklar som utgör mitt material. Kapitel 4 är resultat och analys där jag ger mitt svar på de frågeställningar jag ställt upp. Jag beskriver ett antal diskurser om icke-mänskliga djur som jag

identifierat i mitt material och diskuterar hur djuren konstrueras som subjekt respektive objekt. Sist min avslutande diskussion i kapitel 5.

2. Teori

För att kunna utveckla kunskap kring mitt problemområde har jag valt att göra en diskursanalys, vilket kommer naturligt av uppsatsens socialkonstruktivistiska utgångspunkt. I diskursanalys är teori och metod tätt sammanlänkade. Winther Jørgensen & Phillips (2000) presenterar det som en paketslösning där filosofi, teori och metod hänger ihop. Jag kommer i detta kapitel göra en kort presentation av den poststrukturalistiska språkfilosofin och den teoretiska aspekten av den diskursanalytiska angreppssätt jag valt, kallat *diskursteori*, för att i metodkapitlet vara mer konkret i beskrivningen av mina analysverktyg.

2.1 Poststrukturalism och diskursteori

Poststrukturalismen bygger som benämningen låter förstå på den strukturalistiska språkfilosofin. Enligt denna ses språket som en struktur där orden får sin betydelse i förhållande till varandra -i förhållande till allt det som ordet *inte* är. Ordet ”hund” får sin betydelse för att det skiljer sig från ”katt” och ”hand” exempelvis. Strukturalisterna tänkte sig att språkets struktur med alla ord i bestämda positioner i förhållande till varandra var något fast, ett nätverk som man genom språkvetenskapen kunde kartlägga. Poststrukturalisterna kritiserade idén om ordens betydelser som en gång för alla fixerade. Istället menade de att språkstrukturen skapas, reproduceras och *förändras* genom användningen av språket. Orden får fortfarande sin betydelse i förhållande till andra ord, men när de används kan betydelsen glida och ordet omdefinieras, så positionen till andra ord kan aldrig sägas vara fast och för alltid bestämd (Winther Jørgensen & Phillips 2000:15-18).

Winther Jørgensen & Phillips (2000) redogör för flera diskursanalytiska angreppssätt och framhåller att det går bra att hämta inspiration från flera håll. Jag kommer, som sagt, att använda mig av begrepp från det som författarna kallar diskursteori, där huvudverket, *Hegemony and Socialist Strategy* (1985), är skrivet av de politiska teoretikerna Ernesto Laclau & Chantal Mouffe. Diskursteorin bygger på den poststrukturalistiska tanken att betydelsen av tecken, och ska vi senare se alla sociala fenomen, aldrig är helt fixerad, utan att det ständigt pågår förhandlingar om hur olika saker ska förstås och definieras. I en diskurs *uppfattas* fenomenen som fixerade och fasta genom att alternativa betydelser av dem har stängts ute, men att en diskurs verkar fast, självklar och står oemotsagd i en speciell tid eller kontext betyder inte att den alltid kommer göra det. Alla alternativa möjliga betydelser som ignoreras i försöket att skapa entydighet kallar Laclau &

Mouffe *det diskursiva fältet*, vilket hela tiden finns där och kan sätta diskursens ”sanning” på spel. Winther Jørgensen & Phillips (2000:34) skriver om oklarheten i om *det diskursiva fältet* innefattar precis alla alternativa diskurser eller bara de som rör sig inom samma område. De föreslår att använda *diskursordning*, ett begrepp hämtat från diskursanalytikern Fairclough, när diskurser inom samma område menas.

Laclau & Mouffes teori bygger inte bara på den poststrukturalistiska språkfilosofin om hur betydelse skapas, utan hämtar även inspiration från marxistiskt håll, särskilt från Antonio Gramsci som med sitt hegemonibegrepp utvecklade historiematerialismen³. Enligt Gramsci är det inte så enkelt som att basen determinerar överbyggnaden, utan i överbyggnaden finns möjligheten att bedriva politik som får effekter på basen också -här finns således en öppning för att kunna lösa frågan om förändring och hur arbetarklassen ska lyckas komma ur sitt ”falska medvetande”. De processer som sker i överbyggnaden kallar Gramsci för hegemoniska och är det som skapar människors medvetande. De klasser som finns bestäms emellertid fortfarande av den ekonomiska basen. För Laclau & Mouffe finns inget objektivt, såsom bestämda sociala klasser, det går inte att på förhand säga vilka sociala grupper som diskursen skapar. Ser vi bara de poststrukturalistiska delarna av diskursteorin kan det verka som att diskurser endast innefattar språk, men enligt Laclau & Mouffe är istället hela det sociala fältet en del av diskursen. Alla typer av sociala praktiker och även materiella ting organiseras enligt samma principer som språket. Laclau & Mouffe gör alltså ingen skillnad mellan diskursiva och icke-diskursiva praktiker (Winther Jørgensen & Phillips 2000:31ff).

2.2 Icke-mänskliga djur som objekt och subjekt

Den ram jag valt för min undersökning är konstruktionen av icke-mänskliga djur som objekt eller subjekt. I detta avsnitt presenterar jag därför exempel på idéer och fenomen som gett djuren status som objekt respektive subjekt. Poängen är visa hur icke-mänskliga djur betraktats på väldigt olika sätt, och med detta som bas kunna analysera hur de objektifieras eller subjektifieras i dag. Genomgången är främst idéhistorisk, men naturligtvis är det inte endast språk- och tankestrukturer vi ärver från historien, utan också de rent materiella strukturer som inordnar icke-mänskliga djur i vårt samhälle (jmf Laclau & Mouffes diskursbegrepp).

³ Förenklat delar historiematerialismen in samhället i bas och överbyggnad. De materiella förhållandena, ekonomin och äganderätten till produktionsmedlen hör till basen, medan överbyggnaden är stat, kyrka, skola, massmedia etc. och all betydelseproduktion i samhället. Basen bestämmer överbyggnaden. Hur människor tänker beror alltså på den materiella basen är organiserad. I överbyggnaden produceras den ideologi som rättfärdigar systemet, vilket innebär ”ett falskt medvetande” hos arbetarklassen som leder till att de inte gör uppror mot det.

2.2.1 Den skarpa gränsen mellan människa och djur

Den västerländska tanketraditionen grundas huvudsakligen i den antika grekiska traditionen och den judisk-kristna. I båda traditionerna är gränsen mellan människor och andra djur tydlig.

I den antika grekiska traditionen var universum *ett* och Aristoteles (384-322 f.Kr.) menade att allt levande hade *anima*, själ. Allt var skapat till ett syfte och i sin *Scala Naturae* placerade Aristoteles in allt levande i en hierarkisk modell med den fria, vita mannen, i toppen. Aristoteles menade att naturens ordning var den att det starka ska styra det svaga. Själen, intellektet och förnuftet ska styra över kroppen och känslorna; män över kvinnor och slavar (kroppsarbetande). Det var i relationen människan hade till icke-mänskliga djur som Aristoteles såg hur relationen mellan olika människor skulle vara (Gålmark 2005, Noske 1997, Singer 1992):

”Hos människor och andra levande varelser är det på samma sätt; tama djur är bättre till sin natur än vilda, och det är mycket bättre för dem att styras av en människa, ty därigenom tryggas deras överlevnad. Vidare är männen starkare av naturen och kvinnorna svagare, och de förra bestämmer medan de senare lyder. På samma sätt måste det vara när det gäller människor generellt. Det finns de, som skiljer sig lika mycket från varandra som själen från kroppen och människorna från djuren; så är det med dem, vilkas funktion det är att arbeta med kroppen och som inte kan åstadkomma något bättre. Dessa människor är slavar av naturen, och för dem är det bäst att vara underordnade detta styre, liksom för de ovannämnda.” (Aristoteles, *Politiken*, i Gålmark 2005:16)

I såväl aristoteliskt som kristet tänkande är den vite mannen, som likställs med förnuft och intellekt, den högsta livsformen. I det kristna tänkandet finns emellertid en annan föreställning om själen, vilket haft stor betydelse för relationen mellan människor och andra djur. Endast människan, som skapad till Guds avbild, har en oförgänglig själ och därmed en unik position i skapelsen. Djur och natur är skapta för människans skull och i skapelseberättelsen uttrycks hur människan getts herravälde över allt levande:

”Och Gud sade: ”Låt oss göra människor till vår avbild, till att vara oss lika; och må de råda över fiskarna i havet och fåglarna under himmelen och över boskapsdjuren och över hela jorden och över alla kräldjur som röra sig på jorden.” (Första Mosebok 1:24–28)

Inspirerad av den mekanistiska vetenskapen utvecklade René Descartes (1596-1659) en idé om icke-mänskliga djur som närmast maskiner. Descartes menade att både människor och djur består av materia och därför följer de mekanistiska principerna, men med föreställningen om människans själ, varifrån medvetandet kommer, finns gränsdragningen mellan människa och djur kvar. Djuren saknade själ och därmed medvetande och kunde alltså inte uppleva smärta, njutning eller något annat. De var maskiner, om än komplexa sådana (Falkengren 2005:81-82, Singer 1992:219-221). Det cartesianska synsättet har varit oerhört inflytelserikt inom vetenskapen och underlättade på sin tid säkerligen metoden vivisektion, alltså ingrepp på levande djur, idag kallat ”djurförsök”. Det cartesianska synsättet har av vissa tolkats, som inte främst ett resultat av

filosofiskt och vetenskapligt arbete, utan som en överlevnadsstrategi i ett Europa med ständigt växande befolkning. Det innebar en rationell förklaring till de sätt människor redan behandlade icke-mänskliga djur och legitimerade det intensifierade utnyttjande av djur som ansågs krävas. Gud friades från anklagelsen att han orättfärdigt utsatte djur för smärta och människan friades, med Descartes ord, från ”varje misstanke om brott, hur ofta hon än dödade eller åt djur” (Falkengren 2005:83). Användandet av icke-mänskliga djur intensifierades ytterligare när jordbruket industrialiserades under senare delen av 1800-talet. Slakterier rationaliserades och djuren förflyttades in i de löpande bandens fabriker med produktivitet, effektivitet och vinstmaximering som mål (Gålmark 2005).

Citatet nedan får sammanfatta detta avsnitt om hur gränsdragningen mellan människa och djur inneburit en syn på icke-mänskliga djur som objekt:

”By drawing a sharp dividing line between human and non-human, a vast gap is created between subject (the free acting human agent) and object (the passive acted-upon thing). This division is related to the notion that we, as Homo sapiens, are unique among the natural species (as if not every species were unique itself). We perceive ourselves as belonging to a totally different order: the realm of culture, while all other beings and inanimate things are only nature.” (Noske 1997:40)

2.2.2 Ifrågasatta gränser och nära relationer

Parallellt existerande med det ovan beskrivna har alternativa synsätt funnits. Många kristna har framhållit som en dygd att värna om djur och i antika Grekland fanns flera filosofer som argumenterade för vegetarianism och respektfull behandling av djur. I detta avsnitt ska vi se hur gränsen mellan ”människa” och ”djur” ifrågasätts och alternativa konstruktioner av djur som inte varande det Andra kommer fram.

Charles Darwin (1809-1882) bröt starkt med den djupt rotade föreställningen om människan som väsenskind från de andra djuren, men inte utan att möta stort motstånd. I *The Descent of Man* (1871) fastslog Darwin att alla varelser har samma ursprung och att ingenting är unikt för människan:

”Vi har sett att sinnena och intuitionerna samt de olika känslor och förmågor, exempelvis kärlek, minne, uppmärksamhet och nyfikenhet, hämning, förnuft etc., som människan är stolt över, kan upptäckas i rudimentär form, ibland också i välutvecklad form, hos de lägre djuren.” (Darwin *The Descent of Man* 1871:193 i Singer 1992:225)

Visserligen menade Darwin att människan var på toppen i utvecklingskedjan och att skillnaden i mental kapacitet var stor, men det var en skillnad i grad, inte i art. Att Darwins evolutionsteori fått enorm betydelse för vetenskapen behöver knappast sägas.

Under 1900-talet har relationen mellan människor och andra djur genomgått stora förändringar och de icke-mänskliga djurens status debatterats. Tidigare nämnda Franklin (1999) menar att det

antropocentriska synsättet förlorat i styrka, medan ett zoocentriskt synsätt där icke-mänskliga djur erkänns som, åtminstone delvis, moraliska subjekt, kommit fram i det postmoderna samhället. Franklin ger tre processer som förklaringar till förändringen i människa-djur-relationen. En är *misanthropi*, vilket Franklin beskriver som "...a general antipathy to humanity as a species [...], a species which is out of control, deranged, sick or insane" (1999:54). Under moderniteten sågs miljöförstöring och etiskt tvivelaktigt behandlande av djur som oundvikligt i att nå utveckling - "a price to pay for the greater (human) good" (Franklin 1999:54). När skadorna blev alltför påtagliga och "the greater good" inte längre tydligt, blev det emellertid svårare att förlåta människans destruktiva beteende. Av detta kommer en sentimentalisering av icke-mänskliga djur som sträcker sig långt bortom kattungar och valpar, bl.a. till köttätare som tidigare betraktades som farliga. Lawrence & Phillips (2004) visar i en undersökning om valar hur det i populärkulturen skett en markant förändring i synen på valar: från den negativa bilden i Moby Dick (1930), där valen ses som ett enormt hot som äter människor och förstör båtar, till Rädde Willy (1993,-95,-97) där temat är vänskap. Författarna kommer fram till att "...the reconstructed whales are no longer resources to be harvested or even species to be saved, but rather individuals to be appreciated and respected. The whales exhibit almost human behaviors and are associated with mythical properties." (Lawrence & Phillips 2004:698).

Sentimentaliseringen innebär också en möjlighet till identifikation med djuren vilket kan sättas i samband med den sedan 60-talet konstanta ökningen och breddningen av sällskapsdjur. På engelska har också språkbruket förändrats och "*companion animals*" blivit den mer korrekta benämningen på sällskapsdjur istället för det mer leksakskodade "*pets*" (Franklin 1999:49). Människor lever i nära relationer med andra djur och har socialt och emotionellt utbyte av varandra. Arluke & Sanders (1996) skriver om hur människor genom att ha umgåtts med andra djur uppfattar dem som empatiska, kreativa, självmedvetna, tänkande varelser. De icke-mänskliga djuren framträder alltså som aktiva personliga individer, kort sagt subjekt.

Ett sista exempel på de icke-mänskliga djurens förändrade roll i samhället är djurrättsrörelsen som här representeras av Peter Singer och Tom Regan, vilka brukar beskrivas som dess största inspirationskällor. Singers *Animal Liberation* kom ut första gången 1975 och har kallats "djurrättsrörelsens bibel". Utifrån Singers utilitaristiska perspektiv är de icke-mänskliga djurens förmåga till lidande och njutning grund för hur de bör behandlas. Regan (källa) utgår däremot från ett rättighetsperspektiv och menar att djur är s.k. livsobjekt med okränkbara rättigheter, precis som människan. Utanför de akademiska rummen har sociala rörelsen länge arbetat för ökad medvetenhet om och ansvarstagande för de icke-mänskliga djurens situation. Vegetarianism

och radikala djurskyddslagar är exempel på en utveckling där icke-mänskliga djur ses mer och mer som subjekt.

2.2.3 Sammanfattning

I avsnitten ovan har jag visat hur relationen människor och andra djur emellan sett ut på olika sätt i olika tider och sammanhang. I första avsnittet gavs exempel på hur djuren setts som något väsensskilt från människan, som en resurs för människan att använda inom vetenskap och produktion. I andra avsnittet gavs exempel på idéer om hur människor och andra djur är setts som likar och fenomen som berättar om närmare relationer och högre status för djuren. För att avsluta vill jag bara påpeka det missvisande i att, som jag gjort i detta avsnitt, ställa upp synsätten mot varandra som om de vore lika starka. Synen på icke-mänskliga djur har utan tvekan dominerats av ett objektperspektiv genom historien, vilket förklarar det sätt människa-djurrelationer idag är organiserade. I mitt metodavsnitt sammanfattar jag detta avsnitt om icke-mänskliga djur som objekt och subjekt till ett analysverktyg.

2.3 Kategorisering av icke-mänskliga djur

Det finns stora skillnader i hur vi betraktar olika djur och denna skillnad är förstuds historiskt och kulturellt specifik vilket indikerar att det inte finns något självklart eller ”naturligt” sätt att se och behandla icke-mänskliga djur. Aristoteles grupperade djur utifrån om de hade blod eller inte; Linné hittade i sin tur sex grupper djur: fyrfotad djur, fåglar, amfibier, fiskar, insekter och maskar; ytterligare en indelning är den vetenskapliga - med eller utan ryggrad (Falkengren 2005:88). En kategorisering som är användbar i min undersökning är den som beskriver djurens position i förhållande till människan, vilket är avgörande för hur relationen till dem ser ut. ”Sällskapsdjur”, ”produktionsdjur”, ”vilda djur”, ”försöksdjur” och ”underhållningsdjur” är exempel på sådana kategorier. Jag har valt att undersöka kategorierna ”sällskapsdjur” och ”produktionsdjur” i mitt material. Med ”sällskapsdjur” menar jag huvudsakligen icke-mänskliga djur som lever tillsammans med människor i deras hushåll, men i viss utsträckning också sådana djur som ibland skulle kategoriseras som ”underhållningsdjur”, exempelvis hästar inom ridsporten. Med ”produktionsdjur” avses icke-mänskliga djur inom köttindustrin dit jag även räknar mejeriprodukter, ägg etc. Djur som föds upp för deras päls och fjädrars skull räknar jag också inom kategorin ”produktionsdjur”.

Få människor har idag direkta relationer till ”produktionsdjur” och är därför lämnade till de förmedlade bilderna av djuren och här blir media en viktig källa av dessa bilder. ”Sällskapsdjur” däremot lever i nära relationer med människor i mer än vart tredje hushåll i Sverige (SCB 2006),

vilket gör det intressant att undersöka på vilket sätt de diskursiva skildringarna av djuren skiljer sig.

2.4 Preciserat syfte och frågeställningar

I inledningen presenterade jag mitt övergripande syfte som handlade om att utveckla kunskap och förståelse kring de diskursiva praktiker som reflekterar och konstruerar relationen mellan människor och andra djur. Nu efter teorikapitlet kan jag konkretisera detta ytterligare. Det mer preciserade syftet med min analys är att undersöka hur ”produktionsdjur” och ”sällskapsdjur” konstrueras i nutida svensk dags- och kvällspress. Studien blir dels en slags kartläggning av de diskurser om djur som finns i media utifrån det aktuella materialet, dels en studie av de mekanismer som gör djur till objekt respektive subjekt.

Frågeställningar:

1. Hur konstrueras de olika icke-mänskliga djuren i tidningsartiklarna?
2. Går det att se några mönster i hur grupperna ”produktionsdjur” och ”sällskapsdjur” objektifieras och subjektifieras?

3. Metod

Detta kapitel ägnar jag åt mitt val av metod och material. Jag redogör för mitt tillvägagångssätt först vad gäller analysen och sedan kring urvalsprocessen kring de tidningsartiklar som utgör materialet. Jag diskuterar också kort min roll som forskare och bedömer studiens tillförlitlighet.

3.1 Från teori till metod: tillvägagångssätt och analysverktyg

Redan i teoriavsnittet redogjorde jag för de teoretiska delarna av det diskursanalytiska angreppssätt jag valt att arbeta med. Jag berättade om idén att tecken får sin betydelse i förhållande till andra tecken och att det hela tiden pågår förhandlingar om hur saker ska förstås och definieras. I diskurser har alternativa betydelser stängts ute och kvar blir det som är ”självklart”. Syftet med diskursanalys är därför ”... att kartlägga de processer där vi kämpar om hur tecknens betydelse ska fastställas och där vissa betydelsefixeringar blir så konventionaliserade att de uppfattas som naturliga.” (Winther Jørgensen & Phillips 2000:32). Det handlar inte om att komma ”bakom” diskursen för att hitta hur det *egentligen* ligger till, utan att lyfta fram konstruktionen.

Min undersökning kan delas upp i tre delar. Den första delen syftar till att få en översiktlig bild av i vilka sammanhang djuren figurerar i media och alla artiklarna har då lästs och sammanfattats i teman. Resultatet av del ett presenteras i kapitel 4.1.

Del två syftar till att ge svar på min frågeställning om *hur* djuren konstrueras. Här tar jag hjälp av Laclau och Mouffes diskursteori, även om de själva inte tillhandahåller några konkreta redskap för analys. Winther Jørgensen & Phillips (2000:57) har däremot tagit ut begrepp som kan användas till olika diskursanalytiska projekt beroende på fokus. Mitt fokus är på hur de icke-mänskliga djuren fylls med betydelse och till analysen av denna betydelseskapande process hämtar jag inspiration från det som kallas *ekvivalenskedjor*. Med dessa kedjor går det att reda ut vad som associeras med djuren genom att se hur de knyts till andra tecken. Vilka ord omramar djuren? Vilka egenskaper, roller, funktioner, känslor, aktörer, uttryck etc. kopplas djuren samman med? Det har under undersökningens gång blivit tydligt att djuren knyts till väldigt olika ord och framträder på väldigt olika sätt. Jag använder begreppet *position* för att på ett sammanfattat sätt beskriva till vad/vem djuren konstrueras. I kapitel 4.2 presenterar jag sju diskurser som jag identifierat, diskurser som alltså är organiserade kring de positioner djuren har. Jag inleder varje diskurspresentation med de ord som jag menar fungerar betydelseskapande i artiklarna och har valt att låta mina ekvivalenskedjor innefatta relativt många ord. Detta fränsteg från konventionella ekvivalenskedjor tycker jag tydligare fångar diskurserna och enklare belyser skillnaderna dem emellan. Mitt material är också omfattande och tecknen som ger mening till djuren många.

Del tre syftar till att ge svar på min frågeställning angående objektifiering och subjektifiering av djuren i artiklarna. Jag utgår från de positioner djuren har i diskurserna jag funnit och analyserar hur positionerna tillskriver de icke-mänskliga djuren status som objekt respektive subjekt. Avsnitten i teoridelen om icke-mänskliga djur som objekt respektive subjekt tjänar här som underlag för min analys. Nedan har jag försökt fånga kärnan i synsätten för att underlätta analysen:

- *Djur-som-objekt*. De icke-mänskliga djuren framträder som något väsentligt annorlunda än människan. Icke-mänskliga djur är natur, medan människan är kultur. De tillskrivs i stort sett inget medvetande och ses som något som kan användas av människan. De har ett instrumentellt värde, d.v.s. värderas utifrån sin funktion.
- *Djur-som-subjekt*. De icke-mänskliga djuren framträder som liknande människan. De tillskrivs egenskaper, karaktärsdrag, känslor och personifieras. De har ett intrinsiskt värde, d.v.s. har ett oberoende värde i sig, vilket också ger vissa rättigheter.

3.2 Material och urval

Som redan framgått utgörs materialet av tidningsartiklar från nutida svensk dags- och kvällspress.

Detta för att jag här kan finna föreställningar om icke-mänskliga djur som omger människor i en svensk kontext just nu. Det hade förstås varit intressant att undersöka hur föreställningarna uttrycks i levande bilder på TV, men detta skulle för mig vara ett svårt projekt att genomföra. Dessutom leder mina språkvetenskapliga teorier till text snarare än bilder.

För att underlätta sökprocessen valde jag utifrån kategorierna ”produktionsdjur” och ”sällskapsdjur” fyra av de vanligaste husdjuren i Sverige som representanter för dessa grupper till sökord: ko, gris, katt och hund. Sökperioden begränsade jag till tre månader (080801-081031) och valde att endast undersöka vissa utvalda källor för att få ett mer hanterligt material. Det ska sägas att det i svensk tidningsmedia finns en viss rundgång av nyheter där samma artiklar kan läsas i tidningar i hela landet, eftersom många tidningar hämtar material från TT (Tidningarnas Telegrambyrå). Att begränsa sökningen till vissa tidningar var därför ett sätt att undvika att få många liknande artiklar. Jag ville däremot ha en bredd vad gäller tidningstyper då det är rimligt att tänka sig att icke-mänskliga djur får olika roller i större eller mindre tidningar. Någon jämförelse mellan de olika tidningstyperna är dock inte tanken, utan bara att få fram en bredd i de sätt på vilka djuren förekommer. Jag valde således en stor morgontidning, *Dagens Nyheter*, en kvällstidning, *Expressen*, en mindre tidning, *Kristianstadsbladet*, samt TT (Tidningarnas Telegrambyrå). Sökningarna har gjorts i databasen Presstext Online och samtliga artiklar är hämtade 081203.

Sökningarna i Presstext gav ett relativt stort antal artiklar:

Produktionsdjur (ko/kor, gris/grisar) gav totalt 187 träffar.

Sällskapsdjur (katt/katter, hund/hundar) gav totalt 536 träffar

Efter bedömningen att antalet artiklar om sällskapsdjur var mer än tillräckligt för att få fram en översiktlig bild valde jag att undersöka varannan av dessa träffar. Jag gick igenom de sammanlagt 455 artiklarna för att rensa bort helt irrelevanta träffar (t.ex. där KO stod för Konsument Ombudsmannen) men också artiklar där djuren inte hade någon framträdande roll. I många artiklar förekom djur i uttryck och liknelser, i bok- och filmtitlar, i miljö- och naturbeskrivningar, eller nämndes då exempelvis en person räknade upp sin familj som ”pojkvän och katt”. Dessa artiklar räknades alltså *inte*. Inte för att dessa artiklar inte är intressanta - de spelar förstås sin roll i skapandet av föreställningar om djur, men för att jag ville ha ett mer hanterligt och framförallt mer koncentrerat material vad gäller de betydelseskapande ord jag söker. Jag har därför valt att undersöka de artiklar som antingen *handlar om* ett eller flera icke-mänskliga djur, eller om något som har *en stark koppling* till de valda grupperna djur, även om djuren i sig inte är tydligt

närvarande. Efter denna utsortering landade mitt material slutligen på 143 artiklar; 63 om ”produktionsdjur” och 80 om ”sällskapsdjur”.

3.3 Min roll som forskare

Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv kan diskussionen om forskarens roll bli något helt annat än att kort kommentera studiens validitet och reliabilitet. Diskussionen om socialt konstruerad kunskap och om hur mitt resultat bara är *en* version av verkligheten är dock för stor för detta arbete. Jag har ingen ambition att presentera ”sanningen”, däremot att presentera något relevant och intressant. Jag hoppas att den subjektivitet som oundvikligen kommer med mina tolkningar ska accepteras genom tillräcklig öppenhet och tydlighet kring min analys.

Vad gäller representativiteten hos mitt materialurval så tror åtminstone jag att jag med min avgränsning av tidsperiod och riktade val av källor lyckats fånga många av de sätt på vilka icke-mänskliga djur förekommer i media. Jag tror också att de resultat jag presenterar kommer kännas bekanta för läsaren, vilket ju i så fall skulle indikera att mitt material inte visar exceptionellt ovanliga beskrivningar av icke-mänskliga djur. En diskussion är den om huruvida mina sökord verkligen kan sägas representera grupperna ”produktionsdjur” och ”sällskapsdjur” såsom jag definierat dem. Kanske bör man inte dra för stora slutsatser kring det utan nöja sig med vad resultatet säger om katter/hundar och kor/grisar, vilket ju är nog så intressant.

4. Resultat och analys

Detta kapitel följer de tre delar som mina frågeställningar ledde mig att dela undersökningen i. Jag gör först en översiktlig sammanfattning av artiklarna och svarar sen på frågeställningarna. Den första frågan handlar om hur de icke-mänskliga djuren konstrueras och jag har funnit sju diskurser i mitt material som organiseras kring olika positioner som djuren har. Den andra frågan handlar om hur djuren subjektifieras eller objektifieras och denna fråga behandlar jag integrerat när varje diskurs och position presenteras och mer sammanfattande i avsnitt 4.3.

4.1 Tematisk översikt av materialet

För att få en bild av i vilka sammanhang ”produktionsdjur” och ”sällskapsdjur” figurerar i media ska jag här sammanfatta vad de olika artiklarna handlar om. Denna översikt är ett första steg för att kunna identifiera hur djuren konstrueras, samt en presentation av det material jag arbetat med. Jag vill påpeka att min undersökning inte är kvantitativ men att jag ändå använder några ord som anger frekvens eftersom det har betydelse för bilden av materialet.

4.1.1 ”Produktionsdjur”

Det absolut vanligaste temat i de undersökta artiklarna om ”produktionsdjur” är smittor såsom blåtunga, salmonella och ehec. Artiklarna handlar exempelvis om vaccinationskampanjen för att stoppa blåtungesmittan i södra Sverige och reportage från gårdar med smittade djur. Djuren förekommer också i artiklar som handlar om mat, dels när det handlar om ekologisk produktion, dels om kött i dagligvaruhandeln. Ett annat tema är djurskydd där artiklar handlar om regler och kontroll av produktionen, enskilda fall av djurplågeri och också en del insändare med djurrättslig, eller åtminstone djurskyddsvinkel. Slutligen förekommer djuren i notiser om händelser som ofta är av olyckskaraktär såsom ladugårdsbränder, dödsfall, grisar och kor som rymt eller blivit räddade.

4.1.2 ”Sällskapsdjur”

Artiklarna om sällskapsdjur handlar ofta om aktiviteter och produkter för husdjur eller mera allmänt om att ha husdjur och hälsoeffekter för människor som umgås med djur. ”Hjältehunden” är en slags karaktär som förekommer i flera artiklar där djuret gjort något speciellt, som att ha räddat någon ur en brand eller hittat någon/något som försvunnit. Som en motsats finns också många artiklar som handlar om ”hundattacker”, kamphundar eller djur som innebär olika problem. Precis som i artiklarna om ”produktionsdjuren” finns artiklar om fall av djurplågeri och flera insändare om övergivna katter t.ex. ”Sällskapsdjur” förekommer på ett mer varierat sätt än ”produktionsdjuren” och utöver de teman jag urskiljt här finns många artiklar om katter och hundar som är svåra att kategorisera.

4.2 Hur konstrueras djuren?

I materialet står djuren, både som grupper och inom grupperna, i förbindelse med väldigt olika ord, och jag har identifierat sju diskurser i mitt material organiserade kring de *positioner* djuren har. Båda grupperna av djur har jag funnit kopplade till det jag kallar *djurskyddsdiskursen*, men jag presenterar ändå resultaten separat, då diskurserna är väldigt olika. Jag presenterar de sju diskurserna utan någon speciell ordning, annat än att de fyra första handlar om ”produktionsdjur” och de därpå följande tre om ”sällskapsdjur”.

4.2.1 Livsmedelsdiskursen (”produktionsdjur”)

Djurens position: *”livsmedel”*

Ekvivalenskedja:

kött	kött kasseras	varor	konsumenter
köttlöseri	datummärkningen	inköpen	ännu ätbart kött
butiker	reglerna	kostnad	överproduktion

mat	köttförsäljning	sälja	mjolk
Livsmedelslagen	livsmedel	ekologisk mjolk	mjolkleverantörerna
Livsmedelsverket	matvaror	mejeribranchen	nötköttsättning
försäljning	animalieproduktion	svenska konsumenter	nötkött
livsmedelsaffärer	produkter	mjölkbönder	bättre mat
Handels	sortiment	affärerna	svenskt kött
utredningsinstitut	gris- och	omsättningen	svenska leverantörer
dagligvaruhandeln	nötköttsproducenter	företagen	köttdisken
jordbruksverket	nötkreatur	levererar	kötttdjur
hårda regler	mjolkproduktionen	mejeriprodukter	
köttklassificering	produktionen	allt kött du äter	
hårdare kontroller	efterfrågan	mjölkkobesättning	

I *livsmedelsdiskursen* är djuren så gott som osynliga trots att deras kroppar är ständigt närvarande. ”Köttet” eller ”mjölken” kopplas sällan ihop med djuren själva utan med ord som ”mat”, ”livsmedel”, ”varor”, ”produkter”, ”inköp”. Det går att ana dem i begrepp som ”gris- och nötköttsproducenter” och ”animalieproduktion”, men närvaron av ett djur i ord som ”nötkreatur” och ”ko” är uppenbart olika. Djuren produceras, konsumeras, säljs, köps, tillagas och äts som vilka matvaror som helst. De är utan liv, utan känslor, utan medvetande eller egen vilja. Djuren är produkter som människan tillverkat i en industri. Aktörer är ”leverantörer”, ”mjölkbönder”, ”företag”, ”Livsmedelsverket”, ”Jordbruksverket”, ”Handels utredningsinstitut”, ”mejeribranchen”, ”affärer” och ”svenska konsumenter”.

I en av de artiklar som uppmärksammar det att nio miljoner kilo kött slängs i svenska livsmedelsbutiker varje år används djuren som ”en illustration”, i en annan artikel kommenterar jordbruksministern ”köttslöseriet”:

”Som en illustration kan man räkna om den kasserade köttmängden i valfri djursort. Väljer vi kor motsvarar det alltså 30 000 djur som slaktas för att sedan slängas på sophögen.” (134)⁴

”[Eskil Erlandsson] påpekar att det kasserade köttet också innebär en kostnad, som butiken tar igen genom höjda priser på annat håll. Det är vi konsumenter som får betala notan.” (135)

Djuren *illustrerar* den kasserade köttmängden, men blir här och i de andra artiklarna där jämförelsen görs inte erkända som att faktiskt *vara* det aktuella köttet. Illustrationen skulle kunna göras på annat sätt, t.ex. genom att berätta att köttet räcker till 100 miljoner hamburgare som det också görs i artikeln eller genom att säga hur många lastbilar det krävs för att frakta köttet. Poängen är att det inte är djurens ”onödiga” död som är problemet, utan att ”ännu ätbart kött” slängs p.g.a. ”hårda regler” kring ”datummärkningen”. Jordbruksministerns kommentar om att konsumenterna ”betalar notan” visar också hur djuren som ju bokstavligen betalat med sina liv inte är något annat än just livsmedel. Djurens position kallar jag därför *”livsmedel”*. Vad jag kunnat se lämnar diskursen inget utrymme för djuren att definieras som något annat.

⁴ Se källförteckning för en lista över artiklarna.

4.2.2 Öppna landskapsdiskursen ("produktionsdjur")

Djurens position: "kossan Rosa"

Ekvivalenskedja:

familjen	gårdsbutiken	ekologiskt från jord	naturbetesmarkernas
lokala små mejerier	hemgjort	till bord	skyddsvärda rikedom
hålla landskapet öppet	för kvalitetsens skull	leva med djur	biologisk mångfald
snälla djur	ekologiskt lantbruk	samspelet i naturen	sommartorpet
nyfikna	ekologisk uppfödning	ekologisk produktion	svenskt kött
bondelivet	gårdens produkter	gammeldags	naturbeten
livet i kohagen	Årets Ekokrog 2008	lokala charkuterier	försvinnande
det lilla ysteriet	piggt skuttande och	ekologiskt tänkande	landskapstyp
närproducerat	nyfikna djur	friska	hagen
ekologiska livsmedel	gårdens slakteri	går ute året om	råmande kor
KRAV-	utan transporter och	kornas betydelse för	lyckligare
bestämmelserna	stress	landskapet	vårdare
hantverk			bevarare

I *öppna-landskapsdiskursen* beskrivs djuren som "nyfikna", "snälla" och "piggt skuttande". De beskrivs också som "friska" och "lyckligare" och får leva, men också dö, "utan transporter och stress" och det är detta som kan sägas vara kärnan med öppna-landskapsdiskursen; den är en slags motsats till den moderna animalieproduktionen. Bilden som framträder är en romantisk bild av svenskt (somrigt) lantliv på gammeldags vis, vilket står i skarp kontrast till det industrialiserade jordbruket med storproduktion och hotande smittor. Produktionen kodas i positiva termer som "ekologiskt", "närproducerat", "hemgjort", "gammeldags", "hantverk" och knyts starkt till "familjen" som driver gården. "Svenskt" är ett nyckelord som med sin oerhört positiva laddning är en slags direktväg in i diskursen. Med "svenskt" ges garantier om kvalitet och respektfull behandling av djur och natur. Begreppet spelar således på nationalistiska föreställningar om djurplågeri och regellöshet i utlandet och därmed uppenbart på ett *vi-och-dem*-tänkande.

Djuren är en del av gården, naturen och landskapet och det talas om ett "samspel" och om att "leva med djur" på landet. Att djuren knyts till natur kommer även fram i framhållandet av att korna bidrar till "biologisk mångfald", ser till att bevara en "försvinnande landskapstyp" och "håller landskapet öppet". Argumentationen känns igen från reklam och när fördelar med en ur ekologisk synpunkt kritiserad djurhållning ska lyftas fram⁵. Följande citat är exempel på detta:

"Betesdjuren är skärgårdslandskapets nödvändiga vårdare och bevarare." (99)

"Hagens råmande kor är klart lyckligare än industriladornas stressade kycklingar, och de gör en mycket större ekologisk nytta [...] de är hemma i landskapet och berättar om tillgången på klöver och kvickrot, ärtsvingel och timotej." (82)

⁵ T.ex. står det i Arlas broschyr om deras ekologiska sortiment: "Kor som är ute och betar i hagarna, bidrar också till att bevara våra öppna landskap och den biologiska mångfalden" (Arlas broschyr *Nära och naturligt. Ekologiskt från Arla* www.arla.se)

Djurens position ”*kossan Rosa*” känns igen från exempelvis reklamfilmerna om *Bregottfabriken* (www.bregott.nu) med lyckliga kor som frivilligt arbetar för att leverera smör med hög kvalitet till människan. I ordet ”kossa” finns, tillskillnad från t.ex. ordet ”kalv”, inget kött eller död, utan tvärtom liv, vilket gör att jag tycker att det på ett bra sätt beskriver djurens position. Djuren i öppna-landskapsdiskursen är *levande* och även om de ingår i produktion och ses som resurs så är det som levande lyckliga de konstrueras.

4.2.3 Smittodiskursen (”produktionsdjur”)

Djurens position: ”*risk*”

Ekvivalenskedja:

blåtunga	överförs i luften	EU	avliva
vaccin	massavlivningar	immunitet	operativa
epidemier	extremt höga	spärrområde	ledningscentralen
djurtransporter	kostnader	osäker effekt	tillfriskna
massvaccinationer	symptom	säkerhet	antibiotika
kampen	provsvär	åopulationen	massprovtagningar
spridning	smittad	biverkningar	fruktade viruset
svinpest, hästpest	väldigt sjuk	smitta påvisats	bekämpning
hög feber	insjuknat	restriktionszoner	nottagliga djur
största farorna	utrotningshotade	spärrzoner	en farsot genom
riskan	vaccinationsteam	produktionsbortfallet	Europa
kontroll	djuren blir stressade	retilitetsproblem	salmonella
stora blödningar	skattebetalarnas	kor mjölkar mindre	galna kosjukan
ständiga skrällen för	pengar	svidknott	smittbärarna
mul- och klövsjukan	regelverk	skydda svenska djur	EU-bidrag
smittar lätt			

Innan jag beskriver det jag kallar *smittodiskursen* vill jag göra en kommentar angående hur representativ denna diskurs kan tänkas vara. Vid tiden för den period jag begränsat mitt materialurval till var delar av södra Sverige drabbat av virussjukdomen blåtunga, vilket förstås många artiklar handlade om. Jag tror emellertid att läsaren kan hålla med om att sjukdomar drabbar ”produktionsdjur” relativt ofta och intressant är att trots att blåtunga inte är farligt för människor så ligger en påtaglig hotbild och oro i de artiklar där jag funnit denna smittodiskurs. Jag menar därför att diskursen är aktiv och levande även om presentationen av den här grundar sig i speciella omständigheter. Det är heller inte bara ”blåtunga” som nämns, utan också ”svinpest”, ”afrikansk hästpest”, ”mul- och klövsjukan”, ”galna ko-sjukan”, ”salmonella”, ”fågelinfluensan”, ”ehc”, vilka alla blir del i denna diskurs.

I smittodiskursen konstrueras djuren alldeles tydligt inom ramen för produktionen och är därför till stor del osynliggjorda. I en del artiklar talas det om att djuren lider, men fokuset är snarare på ”drabbade gårdar” och det merarbete och besvär för bönder, veterinärer och andra inblandade som smittorna innebär. Det är också en ekonomisk fråga, ”extremt höga kostnader”,

”skattebetalarnas pengar”, ”produktionsbortfallet”, ”EU-bidrag” är exempel. Det mest påtagliga i diskursen är dock hotbilden som bl.a. kommer fram med ord som ”epidemier”, ”största farorna”, ”risken”, ”det fruktade viruset”, ”massavlivningar”, ”den ständiga skräcken för mul- och klövsjukan”. Djuren position benämner jag ”*riske*”. Här kommer också den idealiserade bilden av Sverige fram. Det pratas om ”en farsot genom Europa” och det viktiga i att ”skydda svenska kor” genom ”massvaccinationer” och andra åtgärder. Smittorna kopplas till andra länder - Danmark, Holland, Storbritannien, Spanien, Sydafrika etc. och ”regelverk” och ”kontroll” är viktigt för att ”säkerhet” ska uppnås i Sverige och Norden.

4.2.4 Djurskyddsdiskursen (”produktionsdjur”)

Djurens position: ”*skapelse*”

Ekvivalenskedja:

Djurskyddslagen	matindustrin	levande	leva upp till krav
förbud att hålla djur	enormt lidande	begått ett allvarligt fel	aktörer
utsatts för vanvård	undermåliga stall	fallet utredas	likvärdiga spelregler
svultit ihjäl	dömdes ut	aktionen	hälsofrågor
djurlidandet	rutiner	djurrättsaktivister	bedövningsmetoder
besiktningsveterinär	krav på åtgärder	föda upp djur	effektiva
kontroll före slakt	dokumentation	kastreras utan	inga kommersiellt bra
besiktiga slaktroppar	stressade	bedövning	alternativa metoder
Livsmedelsverket	djurhållaren	skyldighet att värna	certifikat
djurskyddsinspektör	misskött sina djur	om djuren	personal
brister i djurskyddet	svagt, hungrigt,	minimera stress	kompetens
anmälan	avmagrat intryck	undvika lidande	myndighet
stickprovskontroller	böter	föräldrade regler	beteskrav
rapportera	djurplågeri	revideras	välståndshöjning
leva ett gott liv	tingsrätt	införa metoder	utan tillstånd
produkter	fick avlivas	säkerställa	inspektion

Det jag valt att kalla *djurskyddsdiskursen* både utmanar och legitimerar den tidigare beskrivna livsmedelsdiskursen, det system där de icke-mänskliga djuren fått en betydelse som livsmedel och produkter. I djurskyddsdiskursen finns sprickor i denna betydelse och djuren framträder, trots sin plats i produktionen, som en grupp med vissa behov. Djuren saknar ingen förmåga att uppleva, utan ”lidande” är istället ett begrepp som de knyts samman med. Människan sägs ha ”skyldighet att värna om djuren” som ska kunna ”leva ett gott liv” och vikten av att ”minimera stress” och ”undvika lidande” för djuren framhålls. Men samtidigt som ”djurplågeri”, ”vanvård” och ”misskötsel” uppmärksammas ligger lösningen på sådana enskilda ”fall” av problem i ett regel- och kontrollsystem och det är här diskursen understödjer det system där djur konstrueras som livsmedel. Det är bara när ”rutiner” inte följs som behandlingen av djur blir problematisk, annars hindrar t.ex. det att djur upplever smärta inte att de ingår i produktion. I citatet nedan berättas om ett ”fel som begåtts” på ett slakteri:

”En gris kan ha skällats levande och vaken på ett slakteri i Dalarna. En besiktningsveterinär har anmält att grisen stuckits och avblodats först efter att den skällats. Djuren ska avlivas före skällningen, skriver

Falu-Kuriren.[...] Vi är medvetna om att ett fel begåtts och har informerat all personal, säger [slakteriets vd].” (142)

I citatet signalerar ordet ”besiktningsveterinär” kontroll och ordning och visar tillsammans med ord som ”Djurskyddslagen”, ”djurskyddsinspektör”, ”myndighet”, ”livsmedelsverket”, ”certifikat”, ”tingsrätt”, ”dokumentation”, ”rutiner”, ”stickprovskontroller” på en byråkratisering och instrumentalisering av relationen mellan människor och produktionsdjur. Ett system är byggt där icke-mänskliga djur behandlas enligt lagar och regler och därmed på ”rätt” sätt. Problem handlar om ”brister i djurskyddet”, ”föråldrade regler”, och ”kompetens” som är för låg. Marknaden gör sig påmind genom att det pratas om ”likvärdiga spelregler” för alla ”aktörer” och om ”effektivitet” vad gäller bedövningsmetoder exempelvis. Det finns inga ”kommersiellt bra alternativa metoder” till de som djuren lider av, ett exempel är att små grisar kastreras utan bedövning för att köttet inte ska få en dålig smak.

Djurens position kallar jag ”*skapatur*” eftersom det är ett ord som berättar om djurens roll som ”produktionsdjur” eller ”nyttodjur” och hur de konstrueras inom denna ram.

4.2.5 Djurskyddsdiskursen (”sällskapsdjur”)

Djurens position: ”*den utsatta*”

Ekvivalenskedja:

djur och natur	räddades	avled	förövare
naturvän	katternas fångenskap	övergivna	försvarslösa
djurvän	slagit larm	magra	kan inte föra sin egen talan
hjälplösa	hjälpa till	avliva med stöd av	talan
söker desperat	tagit hand om	djurskyddslagen	engagerade människor
omhändertagits	utan mat och vatten	i djup chock	dåligt psykiskt skick
hjälp att omplacera	instängda	barmhärtiga	vanskötte
små och söta	svälta till döds	dumpade katter	misstänkte mördaren
valpar	djurplågeri	kattfamilj	offret: en katt
sorgligt	brottsrubriceringen	fantastiskt ljuvliga	kisse
döda ett litet djur	Djurskyddslagen	plågas ihjäl i kylan	djurvännerna lider
människor är en	fruktansvärd syn	utan mänsklig närhet	sadistiskt
ynklig och feg art	riskerar fångelse	och värme	behövde vård
pinsamt	djurrättsorganisation	djuren har ett värde	tacksamma för all
aggression	föraktfullt	sexuella övergrepp	mänsklig kontakt
egoistiska	lidande	utnyttja djur	
olaglig handling	svåra kramper	tidelag	

I *Djurskyddsdiskursen* om ”sällskapsdjur” beskrivs djuren som ”små”, ”söta”, ”försvarslösa”, ”hjälplösa”, ”utsatta”, ”dumpade” och ”kan inte föra sin egen talan”. De utmålas som ”offer” för människans ondska. Människan framträder med två sidor; den ena är ”djurplågaren” som kopplas till ord som ”förövare”, ”sadistiska”, ”föraktfullt”, ”aggressiva”, ”mördare”, ”en feg och ynkelig art”, ”egoistiska”. Den andra sidan av människan är djur-, natur-, katt- och hundvännerna som finns både som organisationer och enskilda individer. ”Djurvän” är en vanlig underskrift i insändare och de beskrivs som ”barmhärtiga”, ”engagerade”, goda människor som ”räddar” eller

åtminstone står på de ”stackars” djurens sida, vilka oftast är katter. Perspektivet är att djuren *behöver* människan som erbjuder ”närhet och värme”. Djuren sägs vara ”tacksamma för all mänsklig kontakt” och deras plats är i ett ”kärleksfullt hem”.

”Människor slänger kattungar i soptunnor och lämnar sina sjuka hundar i skogar. Tusentals djur överges varje år - nu kan du göra din insats för att de ska få ett bra hem.” (7)

Det finns alltså en bild av att en relation med människor är idealet för djuren, men det är egentligen inga ord som tillskriver djuren subjektivitet genom egenskaper och känslor etc. Kanske kan man med en vänlig tolkning förstå det som att det är underförstått att djuren har en vilja och upplevelser kring sin situation, med det går inte att undgå att offerskapandet fungerar objektifierande.

Djurens position kallar jag ”*den utsatta*” för att det signalerar den passivitet som är så tydligt kopplad till djuren. Djuren är så gott som ingenting i sig själva utan bara föremål för människans hat eller kärlek, för att dra det till sin spets.

I viss mån kopplas de sätt djuren behandlas till ett regelsystem liknande i djurskyddsdiskursen om produktionsdjur. Ord som ”olaglig handling”, ”fängelse”, ”brottsrubriceringen” och ”djurskyddslagen” är exempel på detta, men det är kopplat till de brott som handlingarna innebär än, som när det handlar om ”produktionsdjur”, hela systemet som reglerar relationen till djuren.

4.2.6 Familjediskursen (”sällskapsdjur”)

Djurens position: ”*människans bästa vän*”

Ekvivalenskedja:

kloka	respekt för hunden	tidskrävande	lösa gåtan
förstår	uppmärksamhet	sällskapshund	specialtränade
prata med dem	skaffar barn	frihet	längtat efter hund
tillsyn	skaffar hund	fyrfota patienter	sociala
älska	pojkvän, flickvän	känna sig risiga	betyder mycket
kärleksfulla hem	substitut	världens snällaste	servicehundar
små, söta, spralliga	tar hand om	glädje	funktionshindre
änglalik hundvakt	engagemang	hjaltehunden	terapihundar
familjen	aktivering	hunden räddade mig	bra för äldre
ständigt håller vakt	barnen	som ett barn	hundens sällskap
omsorg	stimuleras	sin ögonsten	psykiatriomsorgen
fullvärdig	kräver mer motion	utvecklas	vänner
famljemedlem	busa, leka	hoppa, springa	äldreomsorgen
ökade status	trevlig familjehund	specialhundar	

I *familjediskursen* är sällskapsdjuret nästan alltid en hund och lever fullt upp till rollen som människans bästa vän. Kärlek och vänskap är viktiga ingredienser och visas genom ord som ”vänner”, ”betyder mycket”, ”längtat efter hund”, ”ögonsten”, ”glädje”, ”omsorg”, ”kärleksfulla hem” och ”älska”. Hundarna är inte bara ”söta” och ”spralliga” utan också ”världens snällaste”, ”kloka”, ”trevliga” och ”förstår” och att man kan ”prata med dem”. Denna sociala sida uttrycks på många sätt men kanske tydligast genom att de kopplas så starkt till ”familjen”. Ibland sägs det

uttryckligen att hunden är en ”fullvärdig familjemedlem” men kopplingen är också tydlig genom ord som ”barnen”, ”familjehund”, ”flickvän”, ”pojkvän” och ”hem”. I flera artiklar likställs hunden mer eller mindre med en partner eller ett barn, man ”skaffar hund” och ”skaffar barn”. I citatet nedan är familjen upprörd av en olycka och att Milou är en del av familjen är det ingen tvekan om:

”Det är kväll och paret Elofsson sitter hemma i Rinkaby, men utan familjemedlemmen Milou, en sjuårig bichon frisé. Han befinner sig på djursjukhuset i Hässleholm och det är osäkert om han överlever natten.

- Han får inte dö på det här sättet. Då vet jag inte vad jag gör, för han är världens snällaste, säger Gunnel Elofsson, Milous matte.” (60)

Relationen till djuren är i fokus och ”engagemang”, ”uppmärksamhet”, ”tillsyn”, ”tar han om”, ”aktivering”, ”stimulans”, ”kräver mer motion”, ”tidskrävande”, ”utvecklas” är ord som berättar om både krav och omsorg i relationen. Det är inte svårt att dra paralleller till barn och ord som ”springa”, ”hoppa”, ”busa”, ”leka” kan också sägas ge en länk i betydelse mellan hund och barn.

Djuren värderas högt, mycket genom att skrivas som en självklar del av familjen, men också genom att göras till den tidigare nämnda karaktären ”hjaltehunden”. Hundar används av människan på ett varierat sätt, i mina artiklar visar ord som ”familjehund”, ”sällskapshund”, ”terapihund”, ”servicehund”, ”specialhund” på detta. Det skrivs om en ”ökad status” och en ”respekt för hunden” och om positiva hälsoeffekter för människan att umgås med hundar. Djuren kopplas på ett positivt sätt till ”psykiatriomsorgen”, ”äldreomsorgen” och hjälp till ”funktionshindrade”.

För att avsluta vill jag också lyfta fram att det, med några få undantag, bara är i familjediskursen som de icke-mänskliga djuren namnges. Exempel är:

Tyson, Tessian, Lajka, Molly, Kim, Charley, Hugo, Bandit, Milou, Leo, Smokey, Hilda Molin, Norman, Bozz, Alex, Pigge, Tussan, Hjalmar, Gottfrid, Suddas

Djurens position som *”människans bästa vän”* fångar både den kärleks- och vänskapsram som diskursen innebär men också det att djuren fyller en funktion för människan genom kopplingen till omsorg och hälsa.

4.2.7 Konsumtionsdiskursen (*”sällskapsdjur”*)

Djurens position: *”accessoar”*

Ekvivalenskedja:

fika för fyrbent
marknaden
djurbutikerna
jackor
regnkläder
täcken
fyrbenta fleecedressar
kundkretsen

godis
hundens vård
tandborstning
smycka sin hund
klä den, måla klorna
pysslandet
hund på restaurang
hundhotell

krogen, puben
filmer
vinterjackor
reflexer
stickade tröjor
rasanpassat foder
massageborstar
bäddar

gulligt keldjur
toypudlar
ståtliga storpuddlar
tuoperas
borstas, kammars
domarringen
som filmstjärnor
sträcker stolt på sig

badas, fönas, klippa	skulpterar	hundkläder	ägare
utställning	brukshund	hundbutik/kafé	skaffa hund
allergivänliga	allsidig ras	trendexpert	handväskhund
lättlärda	fördelar	pengar	Blocket
hundfrisyrer	modehund	kunder	Sälja
rastypen	finns i fyra storlekar	djurförsäkring	köpa
ideal	vacker tass	bra investering	hundstrand

Min benämning *konsumtionsdiskursen* syftar både på den konsumtionskultur i vilken djurägare, och till viss del djuren själva, är ”kunder” och ”konsumenter”, men också på det att djuren i sig framträder som produkter att konsumera på ”marknaden”. Det förstnämnda kommer exempelvis fram i hur djuren, framförallt hundar, kopplas till ord som ”restaurangen”, ”hundhotell”, ”kroger”, ”puben”, ”djurbutiker” och ”hundkafé”, vilka berättar om att djuren befinner sig i dessa miljöer där produkter och tjänster riktas till dem och deras ”ägare”. Ett exempel är citatet nedan:

”Men det händer att det kommer kunder som inte alls vill ha kläder på sig. Då köper inte ägaren någonting till dem heller. Hunden rör ju inte på sig om den är obekvämt.” (76)

Att ordet ”ägare” signalerar djurens objektstatus är tämligen uppenbart; att samtidigt betraktas som en ägodel och som ett subjekt måste vara en omöjlig ekvation. Detta är också en del i det att djuren i sig får betydelse av att vara produkter att konsumera och varför jag benämner djurens position *”accessoar”*. De kan köpas och säljas och det talas om ”fördelar” och ”nackdelar” med olika raser med ord som ”gulligt lekdjur”, ”allergivänliga”, ”lättlärda”, ”allsidig ras”, ”modehund”, ”finns i fyra storlekar”. Ordet ”toypudlar” där första ledet i ordet ger betydelse av att hunden är en leksak är klart objektifierande. Relationen mellan ”djur” och ”människa” i denna diskurs präglas inte av den tvåvägskommunikation som uttrycks i den s.k. familjediskursen, utan istället är djuren passiva och ”borstas”, ”kammats”, ”badas”, ”fönas”, ”klippas” och ”tuoperas”. Det talas om att ”smycka sin hund”, ”klä den”, ”måla klorna” till och med ”skulptera” som får djuret att nästan framstå som en bit lera. Dessa ord är främst kopplade till ”utställningshundar”, men ”pysslandet” och ”engagemanget” är bredare än så. Genom konsumtion av de tjänster och produkter som marknaden erbjuder ”djurägare” visar de omtanke för ”sina” djur. Ett exempel:

”Det är att visa respekt för hunden, att klä den i något snyggt i stället för i någon gammal trasa. Och ofta innebär klädköpet att hunden får lite mer uppmärksamhet. Jag tror att den tycker att det är kul.” (76)

4.3 ”Produktionsdjur” och ”sällskapsdjur” som objekt och subjekt

Jag har tolkat det som att de icke-mänskliga djuren i alla diskurser, med familjediskursen som enda undantag, framträder som objekt, om än på skiftande vis. Jag ska här samla de olika positionerna djuren har och diskutera hur de objektifieras eller subjektifieras. Det mest extrema är i livsmedelsdiskursen där likhetstecknet mellan ”djur”=”kött”=”mat” är så definitivt att djuren själva stängts ute. Djurens position i denna diskurs är också den enda som signalerar djurens

objekt-/subjektstatus på ett otvetydigt sätt. De andra positionerna är mer grumliga och öppna för tolkning. Till och med positionen *"människans bästa vän"* i familjediskursen, som på många sätt framträder som ett solklart subjekt i och med personifieringen genom namn, betoningen av relation och tillskrivningen av karaktärsdrag och känslor, är möjlig att tolka till objekt. Jag tycker jämförelsen med ett litet barn är talande, eftersom barn också balanserar på gränsen mellan objekt och subjekt. De har status och är definitivt aktiva i relationer, men saknar bl.a. makt, varför de, liksom djuren i familjediskursen, ändå ses som objekt till viss del, eller åtminstone "ofullständiga" subjekt. Djuren är, precis som barn kan framstå, ett roligt inslag, en hobby, ett intresse från familjens sida och med det faller en del av deras status som subjekt.

"Sällskapsdjuren" i konsumtionsdiskursen, som ju är samma djur, har ännu mer förlorat denna status och relationen är inte uppbyggd kring kommunikation, kärlek och vänskap utan kring konsumtion av tjänster och produkter, inklusive djuret självt. Djuren är definitivt en hobby och med det stora fokuset på djurens utseende och form framträder de närmast som *"accessoarer"*, vilket är det jag kallar deras position. Det är tveksamt om det att djuren befinner sig i vissa miljöer, kallas "kunder" och har kläder etc., ska tolkas subjektifierande, snarare handlar det om antropomorfism, d.v.s. det att tillskriva djur mänskliga egenskaper och motiv.

I djurskyddsdiskurserna är passivitet en viktig del i hur både "produktionsdjur" och "sällskapsdjur" objektifieras. "Sällskapsdjuren" är otroligt passiva och även om det finns en idé om att relationer till människor är djurens nästan mest grundläggande behov, så framträder djuren mest som gulliga, söta saker som människan ska ta hand om. "Produktionsdjurens" passivitet övergår till osynliggörande när frågan om hur djuren ska skyddas från övergrepp och djurplågeri helt handlar om systemet som reglerar relationen till dem. På samma sätt är också djuren i smittodiskursen objektifierade genom passivitet, osynliggörande och byråkratisering.

"Kossan Rosa" i öppna-landskapsdiskursen är en komplex position, eftersom hon på ett sätt subjektifieras genom tillskrivandet av vissa karaktärsdrag och känslor, men ändå blir ett objekt, enligt min tolkning. Hon beskrivs som lycklig och alltid nöjd, men hon är en *symbolisk* ko, mer än vad de andra djurens positioner är. Hon står för en idyllisk och "naturlig" produktion och det är *bilden* av kossan som är subjekt, inte kossan i sig.

För att sammanfatta så är det inte helt tydliga mönster i hur grupperna "produktionsdjur" och "sällskapsdjur" får status som objekt och subjekt. Några generella drag kan jag dock nämna:

"Produktionsdjuren" talas så gott som alltid om som kollektiv, vilket är utmärkande för objektifieringen av dem. "Sällskapsdjuren" framträder oftare som individer, i synnerhet i

familjediskursen. ”Sällskapsdjuren” kan också få spela mer framträdande roller, medan ”produktionsdjuren” befinner sig mer i bakgrunden, eller blir till och med helt osynliggjorda.

Att göra djuren till varor fungerar objektifierande av båda grupperna; i livsmedelsdiskursen är djuren själva dolda i ord som ”kött” och ”mat”, medan de i konsumtionsdiskursen finns på marknaden tillsammans med ”sina tillbehör”.

5. Avslutande diskussion

Jag valde ett diskursanalytiskt angreppssätt till min undersökning för att det ger möjlighet att undersöka det som anses självklart. Relationen mellan människor och andra djur är sen ett område som jag menar att det är hög tid att på allvar rikta ljuset mot. Temat har en intressant politisk laddning, vilket nu när resultatet är presenterat är värt att uppmärksamma. Vi har sett hur de grupper av djur jag undersökt konstruerats på väldigt skilda sätt och de diskurser som organiserar ”produktionsdjur” har ett gemensamt drag i osynliggörandet av de verkliga djuren. Att återföra djuren i exempelvis livsmedelsdiskursen blir därför oundvikligt en politisk handling. Att påpeka att kött är djur är inte ett enkelt konstaterande, utan något provocerande eftersom det i sig utmanar diskursen.

De diskurser jag presenterar ska förstås som tillhörande två *diskursordningar*, en för vardera gruppen djur, vilka inom sig visar de förhandlingar om djurens betydelse som pågår just nu i en svensk kontext. Det mest intressanta som min undersökning visar, menar jag, är hur alla diskurser där ”produktionsdjur” ingår fungerar upprätthållande av den struktur där människor använder icke-mänskliga djur som resurser: I livsmedelsdiskursen är djuren redan färdiga produkter att konsumera; i öppna-landskapsdiskursen är de symboliska lyckliga kor som inte ger utrymme för ifrågasättande av strukturen; i smittodiskursen och i djurskyddsdiskursen legitimerar byråkrati- och systemramen konsumtionen.

Den slående skillnaden i hur grupperna ”produktionsdjur” och ”sällskapsdjur” konstrueras i djurskyddsdiskurserna är ett exempel på den upprätthållande funktion jag menar. När ”produktionsdjuren” utsätts för övergrepp och djurplågeri beskrivs det som brister i systemet eller rutinerna, medan det när det handlar om ”sällskapsdjur” beskrivs som avskyvärda handlingar av enskilda människor. Det är anmärkningsvärt att ”produktionsdjuren” definieras så starkt av systemramen att till och med grova tortyrliknande övergrepp – som med den skållade grisen exempelvis, omvandlas till ett ”fel” i produktionen. Då de försvarslösa och oskyldiga ”sällskapsdjuren” utsätts för lidande är detta däremot inte bara ett brott av en förövare, utan ett avskyvärt brott i och med att djurens utsatthet är så betonad.

Visserligen finns, som jag kan se, små potentialer i diskurserna för ”produktionsdjuren” att förstås annorlunda än som resurser: *”kossan Rosa”* skulle kunna vara en ko att ha en relation med; *”smittobäraren”* sprider rädsla och visar på djurindustrins baksida; och erkännandet av *”kreaturens”* förmåga till lidande i djurskyddsdiskursen innebär ett hot mot systemet. Livsmedelsdiskursen är ett undantag då idén om djur som mat onekligen är stark i vårt samhälle.

I de diskurser där ”sällskapsdjuren” ingår finns inte det politiska på samma sätt. Här är inte djuren osynliga och det finns inget att skämmas för. Det intressanta ligger i relationerna. De positioner som ”produktionsdjuren” innehar öppnar inte för relationer till dem, vilket är en viktig skillnad i jämförelsen med ”sällskapsdjuren” som, även om de objektifieras, inordnas i ett relationsfack. Vad skulle hända om vi lärde känna kor på samma sätt som vi känner hundar?

Jag hoppas att jag med min undersökning har väckt tankar om hur icke-mänskliga djur konstrueras och med det kan inspirera till fler samhällsvetenskapliga analyser kring relationen mellan människor och andra djur. Själv tycker jag att det vore intressant att fokusera på ”produktionsdjur” och konsumtionen av dessa. Köttätandet som norm i kombination med det osynliggörande som livsmedelsdiskursen innebär, är en intressant utgångspunkt. En annan idé är att undersöka de djur som befinner sig i gränslandet mellan ”produktionsdjur” och ”sällskapsdjur” och de diskurser som konstruerar dem. Hästar är ett exempel där kärlek och kött möts.

Så här i slutet av min uppsats, som i sin teori, metod och analys rört sig på ett ganska abstrakt plan, känns det viktigt att återvända till verkligheten, och igen påminna oss om de högst påtagliga konsekvenser som kommer av de diskursiva praktiker jag undersökt. Icke-mänskliga djur blir dagligen offer för våra konstruktioner av dem. Genom vår språkanvändning och andra sociala handlingar konstruerar vi vår värld, och även om strukturerna är tröga så får vi inte glömma att möjligheten till förändring finns. Diskursanalys som metod är kritisk och har inom sig ett mål om förändring av ojämlika maktförhållanden. Jag delar detta mål om förändring och hoppas att jag med min undersökning kan bidra till att förflytta relationen mellan människor och andra djur, som Winther Jørgensen & Phillips (2000:151) uttrycker det, *”från det objektiva till det politiska”*, d.v.s. att öppna för diskussion och kritik och därmed till förändring. En reflektion kring mitt resultat är att vi som människor inte bara har makt över de icke-mänskliga djurens livssituationer utan också makt över själva definitionen av dem. Djuren är vad vi gör dem till.

6. Käll- och litteraturförteckning

Källor

1. "Svar på tal – inte en hundras", *Expressen*, 080801
2. "Placera hunden rätt", *Kristianstadsbladet*, 080802
3. "Jätttekisse", *TT*, 080802
4. "På Suddas har katterna semester", *Kristianstadsbladet*, 080805
5. "Hundar med empati", *TT*, 080807
6. "Räddade hundar", *TT*, 080815
7. "Vi behöver din hjälp! Tusentals djur överges varje år - katthemmen svämmar över", *Expressen*, 080818
8. "Hundägarna får skäll i bok", *Expressen*, 080821
9. "Fjorton djur blev omhändertagna", *Kristianstadsbladet*, 080821
10. "Sopig tävling", *TT*, 080822
11. "Ett herrans hundliv gör dig till snarkare", *Expressen*, 080823
12. "Berguv tog katten och flög", *TT*, 080823
13. "Oj vilket hundliv! Emma och Csar dansar hos Oprah", *Expressen*, 080824
14. "Hund kan göra babyn till snarkare", *Dagens Nyheter*, 080824
15. "Dåliga djur finns inte – bara dåliga ägare", *Dagens Nyheter*, 080827
16. "Hundsinn", *TT*, 080828
17. "Räddad. Efter tre dygn i rävlan är Hilda hemma igen", *Expressen*, 080829
18. "Katt- och hundpäl totalförbjuds", *TT*, 080830
19. "Rasfråga i USA-valet", *TT*, 080831
20. "Katt flytt int", *TT*, 080831
21. "Fyraåring blev attackerad av okänd hund", *Kristianstadsbladet*, 080902
22. "Varning för katten! Chippens älskling är värd 24000 - grannarna rädda att köra över den", *Expressen*, 080905
23. "Handväskhundar säljs på nätet", *Dagens Nyheter*, 080905
24. "Sd-ledamot motionerar om terapihundar", *Kristianstadsbladet*, 080906
25. "Handväskhund på hyllan", *TT*, 080906
26. "Inte utan mitt husdjur", *TT*, 080907
27. "Hunden Celine åker färdtjänst", *TT*, 080908
28. "Stoppa hundeländet", *Kristianstadsbladet*, 080911
29. "Polis sköt hund som var i slagsmål", *TT*, 080912
30. "Nyblivna matten Sandra: Det är en bra investering", *Dagens Nyheter*, 080914
31. "Prioritera rätt", *Kristianstadsbladet*, 080915
32. "Fin hund är död hund", *TT*, 080917
33. "Sparkad till döds av skådespelaren. Joe Petcka gick från Sex and the City till Cat Killer", *Expressen*, 080920
34. "Attackerades av "död" björn. Hunden räddade Roger när 220kiloshannen anföll", *Expressen*, 080921
35. "Hundar letar efter Carolin i vattendrag: "De är utbildade att söka i vatten", *Expressen*, 080924
36. "Specialhundar sätts in i sökandet", *Dagens Nyheter*, 080924
37. "Vanvårdade djur i katt- och råttalek", *TT*, 080926
38. "Kliniken vägrade avliva vår katt", *Kristianstadsbladet*, 080927
39. "Hopp, lek och utveckling", *Kristianstadsbladet*, 080929
40. "Sexuella övergrepp mot djur måste stoppas", *Dagens Nyheter*, 080929
41. "Ofta för mycket mat till katten", *TT*, 080930
42. "Veterinären gjorde rätt", *Kristianstadsbladet*, 080930
43. "Hundar misstänkta för torrkokning", *Dagens Nyheter*, 081001
44. "Kamphundar är vapen – vapen är förbjudet...", *Dagens Nyheter*, 081001
45. "Voffo kan ingen hjälpa Samson?", *Expressen*, 081003
46. "TV-katten i bloddrama", *Expressen*, 081003
47. "Kvinna svårt biten av hund", *Dagens Nyheter*, 081003
48. "Stå på er!", *Kristianstadsbladet*, 081004
49. "Stora svårigheter att förbjuda kamphundar", *Dagens Nyheter*, 081004
50. "Hur kunde du dumpa dem?", *Kristianstadsbladet*, 081006
51. "Björnattacken. Lajka räddade livet på husse", *Expressen*, 081006
52. "Missen som blev en fullträff", *Dagens Nyheter*, 081006
53. "Katter hittade vapengömma", *TT*, 081007
54. "Vems är felet?", *Kristianstadsbladet*, 081008
55. "35-åring låter hundar gå lösa", *Kristianstadsbladet*, 081009
56. "Lösspringande hund bet 6-åring", *TT*, 081010
57. "Överfölls av hund mitt på skolgården", *Expressen*, 081010
58. "Koppeltvång diskuteras efter bett", *TT*, 081014
59. "Det osar...skit! Kattkompisarna Bill och Bull räddades ur gödselbrunnen", *Expressen*, 081015
60. "Husse och hund anfölls i Rinkaby", *Kristianstadsbladet*, 081015
61. "Vanvård av hundar", *Kristianstadsbladet*, 081016
62. "Katter, hundar får också flunsa", *Expressen*, 081017
63. "Hunden Milou är på bättringsvägen", *Kristianstadsbladet*, 081017
64. "Nu spårar Putin – sin hund", *Expressen*, 081018
65. "Hundarna var bara på besök", *Kristianstadsbladet*, 081018
66. "Hundvakt åt vakthund", *TT*, 081019
67. "Pudlar av alla de sorter", *Kristianstadsbladet*, 081020

68. "Mitt liv som Danny", *Expressen*, 081020
69. "Fria ord: Avliva aggressiva hundar", *Kristianstadsbladet*, 081022
70. "Får fängelse för ihjälfrusen hund", *TT*, 081024
71. "Hundar kallade på hjälp vid brand", *TT*, 081024
72. "Fria ord: Låt dem leka", *Kristianstadsbladet*, 081024
73. "Här blir katterna modeaccessoarer. Robyn 60: det är som att klä av en bebis", *Expressen*, 081025
74. "Lät hundarna svälta till döds", *TT*, 081025
75. "De murades in i trappan. Betongarbetare räddade vildkatterna", *Expressen*, 081026
76. "Flärd och fika för fyrbent", *TT*, 081027
77. "Änglalik hundvakt", *TT*, 081028
87. "Två döda i ehc i år", *TT*, 080806
88. "Mamma och Grisalisa", *Dagens Nyheter*, 080806
89. "Ekologisk mat för finsmakare", *Dagens Nyheter*, 080807
90. "Fler salmonellafall med EU-test", *TT*, 080807
91. "Fler salmonellafall med ny mätmetod", *TT*, 080807
92. "Dålig kontroll av kornas bete", *TT*, 080810
93. "Han gör Kina till supermakt i kloning. Ni Ling gör mjölk med mänskliga gener", *Expressen*, 080810
94. "Tjurhämtning med förhinder", *TT*, 080811
95. "Lätt absurd situation för skånska mjölkbönder", *Kristianstadsbladet*, 080815
96. "Åtta kossor räddade av brandmän", *TT*, 080820
97. "Om ingen åt kött så skulle ingen ha kor", *Dagens Nyheter*, 080823
98. "Grymt sa bonden när grisarna försvann ur hage", *Expressen*, 080824
99. "Kossan räddar skärgården", *Expressen*, 080825
100. "Kor betar efter magnetfält", *TT*, 080828
101. "Blätungesjuka bland köttdjur på Jylland", *Dagens Nyheter*, 080828
102. "Blätunga på Jylland", *TT*, 080829
103. "Blätungeutbrott i Halland", *Kristianstadsbladet*, 080908
104. "Skånska kor ska testas för viruset", *Kristianstadsbladet*, 080909
105. "Veterinärer och hemvärn kämpar mot klockan. Vaccinationerna mot blätunga är Sveriges hittills största insats mot djursjuksom", *Dagens Nyheter*, 080910
106. "14 000 i böter för djurplågeri", *Kristianstadsbladet*, 080911
107. "Nytt fall av blätunga i Halland", *TT*, 080912
108. "Vaccination mot blätunga inleds i november", *Kristianstadsbladet*, 080916
109. "EU vill förbättra för djur vid slakt", *TT*, 080920
110. "Han har djur på båda sidan om spärrgränsen", *Kristianstadsbladet*, 080920
111. "Spärr mot blätunga vållar problem", *TT*, 080920
112. "Ny kritik riktas mot Knorrevången", *Kristianstadsbladet*, 080924
113. "Misstänkt skånskt fall av blätunga", *TT*, 080925
114. "Merarbete och utgifter väntar", *Kristianstadsbladet*, 080925
78. "Sorgligt att läsa dina åsikter", *Kristianstadsbladet*, 081028
79. "Polisen tog hand om 47 hundar – nu söker de nya hem", *Expressen*, 081029
80. "Flytta högt upp", *Kristianstadsbladet*, 081031
81. "Ko träffades av blixten – dog", *TT*, 080802
82. "Brölände tyskar och råmande kor", *Expressen*, 080804
83. "Stopp för ekologisk standardmjölk", *TT*, 080804
84. "130 kor brann inne på Gotland", *TT*, 080806
85. "Svenskt nötkött ej klimatsmart", *Expressen*, 080806
86. "Här är skönaste kossan", *Kristianstadsbladet*, 080806
115. "Blätunga har spridits till Skåne", *Kristianstadsbladet*, 080925
116. "Mat idag: Vi vänder alla ostar förhand", *Dagens Nyheter*, 080926
117. "Ny ledningscentral för insatsen mot blätunga", *Kristianstadsbladet*, 080926
118. "Blätunga i Skåne och Småland", *TT*, 080926
119. "Massvaccinering av 45 000 djur", *Kristianstadsbladet*, 080927
120. "Bättre tider ger gladare bönder", *TT*, 080928
121. "Se upp för blätungan", *Expressen*, 080929
122. "SVA hyser hopp om smittstopp", *Kristianstadsbladet*, 080930
123. "Hela Skåne har nu spärrats av", *Kristianstadsbladet*, 081001
124. "Svinknodden har sannolikt ökat sin aktivitet på sistone", *Kristianstadsbladet*, 081002
125. "Tänk på djuren idag", *Dagens Nyheter*, 081002
126. "Livsmedelsverket har inget tillskyddsansvar för slakteri", *Kristianstadsbladet*, 081003
127. "Vaccin har osäker effekt", *Kristianstadsbladet*, 081004
128. "Salmonella på Norrbottensgård", *TT*, 081009
129. "Veterinärer vill stoppa vaccinering", *Kristianstadsbladet*, 081010
130. "Inga blåljus för djuren", *TT*, 081010
131. "Veterinärer vill stoppa vaccination", *TT*, 081011
132. "Veterinärförbund stödjer vaccination", *TT*, 081014
133. "Nio miljoner ätbart kött slängs", *TT*, 081014
134. "Tiotusentals djur slaktas i onödan", *TT*, 081014
135. "Ministern bestört över köttlöseriet", *TT*, 081015
136. "Vinslövsbo får förbud hålla djur", *Kristianstadsbladet*, 081016
137. "Sorgestund för djuren", *TT*, 081018
138. "Små besättningar utesluts ur kampanj", *Kristianstadsbladet*, 081018
139. "Blätungan befaras bli kvar i Sverige", *TT*, 081024
140. "Svårt sjuk ko var inte smittad", *Kristianstadsbladet*, 081025
141. "Linda är Sveriges vackraste ko", *Kristianstadsbladet*, 081028
142. "Gris skällades levande på slakteri", *TT*, 081029
143. "Ny typ av blätunga på väg in i Sverige", *Dagens Nyheter*, 081030

Litteratur

- Arluke, A. & Sanders C.R. (1996): *Regarding Animals*. Philadelphia: Temple University Press.
- Baker, S. (1993): *Picturing the beast. Animals, identity and representation*. Manchester: Manchester University Press.
- Birke, L., Bryld, M., Lykke, N. (2004): "Animal performances. An exploration of intersections between feminist science studies of human-animal relationships", *Feminist Theory* 5 (2): 167-183.
- Falkengren, J. (2005): *Djurens skepnader: Närhet och distans i diskurs och livsvärld*. Lund: Studentlitteratur.
- Franklin, A. (1999): *Animals and modern cultures: A sociology of human-animal relations in modernity*. London: Sage.
- Franklin, A. & White, R. (2001): "Animals and modernity: changing human-animal relations, 1949-98". *Journal of Sociology* 37 (3): 219-238.
- Gaard, G. (2002): "Vegetarian Ecofeminism. A Review Essay", *Frontiers: Journal of Women Studies* 23 (3): 117-146.
- Gålmark, L. (2005): *Skönheter och odjur: en feministisk kritik av djur-människa-relationen*. Göteborg: Makadam.
- Holloway, L. (2001): "Pets and protein: placing domestic livestock on hobby-farms in England and Wales". *Journal of Rural Studies*, 17: 293-307.
- Holmberg, T. (2006): "Hur gör djur? Människor, andra djur och utmaningar för sociologin". *Sociologisk Forskning* 43 (1): 5-19.
- Lawrence, T. B. & Phillips, N. (2004): "From Moby Dick to Free Willy: Macro-Cultural Discourse and Institutional Entrepreneurship in Emerging Institutional Fields". *Organization* 11: 689-710
- Nibert, D. (2003): "Humans and other animals: Sociology's moral and intellectual challenge". *International Journal of Sociology and Social Policy* 23 (3): 5-25.
- Noske, B. (1997): *Beyond boundaries: humans and animals*. Canada: Black Rose Books.
- SCB (2006): *Hundar, katter och andra sällskapsdjur*.
- Singer, P. (1992): *Djurens frigörelse*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa AB.
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000): *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Internet

- www.djurensratt.se
- www.expressen.se/1.1190779, (080920): "Här äter studenterna katt", *Expressen*, 080608
- www.arla.se (090303)
- www.bregott.nu (090303)